

СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ – УПРАВЛІННЯ СПОРТОМ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Борисова О.В., Петрушевський Є.І.

*02000, Національний університет фізичного виховання і спорту України,
вул. Фізкультури, 1, Україна*

uhf15@ukr.net

Спорт у сучасному житті суспільства і держави – це абсолютно особливий світ з його суспільними цінностями і власними правилами. Спорт вже давно виступає як культурний феномен, є вагомим соціальною і розвинутою діяльністю, важливим засобом збереження і розвитку європейської особистої ідентичності. Невдалий виступ олімпійської збірної команди України на Іграх XXXI Олімпіади у Ріо-де-Жанейро 2016р., невиконання планових показників, передбачених Концепцією підготовки спортсменів, свідчить про наявність кризового стану в українському спорті та необхідність системних дій щодо вирішення зазначених питань. Державні інтереси потребують невідкладного вживання ефективних заходів для вирішення не лише суто спортивної, а соціально значущої проблеми забезпечення розвитку спорту в Україні з урахуванням національних традицій та сучасних тенденцій. Аналіз змін, що відбуваються в умовах глобалізації спорту, у міжнародному олімпійському русі, а також вивчення тенденцій розвитку системи організації та управління спортом у світі, та сучасного стану спорту в Україні обумовило вибір теми дослідження. Згідно стратегією Президента та Кабінету Міністрів України, спрямовану на виконання Угоди про Асоціацію України з Європейським союзом та реформування усіх галузей життя держави відповідно до європейських стандартів. Спорт як важливий соціальний феномен пронизує всі рівні сучасного соціуму, надаючи широкий вплив на основні сфери життєдіяльності суспільства. Отже, зрозуміло, що в галузі фізичного виховання та спорту України давно виникла реформування. Основна мета реформи спорту України – це створення відповідних нормативно-правових, соціально-економічних і організаційних умов, які сприятимуть не лише удосконаленню організаційно-управлінської системи вітчизняного спорту до відповідності стандартів провідних країн світу, належному рівню охоплення дітей заняттями спортом, а й забезпечить механізм відбору та підготовки обдарованих осіб для спорту вищих досягнень.

Ключові слова: система організації та управління спортом, фізичне виховання та спорт України, спорт вищих досягнень, глобалізація.

THE SYSTEM OF ORGANIZATION MANAGEMENT OF SPORTS IN UKRAINE: PROBLEMS, PROSPECTS

Borisova O., Petrushevskiy E.

*02000, National University of Physical Education and Sport of Ukraine,
Fizkultury str., 1, Ukraine*

uhf15@ukr.net

Sport in the modern life of a society and a state is an absolutely special world with its social values and its own rules. Sport has long been a cultural phenomenon, it is a significant social and developed activity, an important means of preserving and developing European personal identity. The failure of the Olympic team of Ukraine on the Games of the XXII Olympiad in Rio de Janeiro in 2016, the failure to meet the planned targets provided for by the Athletes Concept, indicates the existence of a crisis situation in Ukrainian sports and the need for systematic action to address these issues. Public interests require the urgent use of effective measures to resolve not only purely sports but also socially significant problems of ensuring the development of sport in Ukraine, taking into account national traditions and current trends. The analysis of the changes taking place in the conditions of globalization of sport in the international Olympic movement, as well as the study of trends in the development of the organization of sport management in the world, and the current state of sport in Ukraine, led to the choice of the topic of research. According to the strategy of the President and the Cabinet of Ministers of Ukraine, aimed at implementing the Agreement on the Association of Ukraine with the European Union and reforming all sectors of the state's life in accordance with European standards. Sport as an important social phenomenon penetrates all levels of modern society, exerting a wide influence on the main spheres of society's life. It is clear from this that in the field of physical education and sports of Ukraine there has long been a reform. The main goal of the sport reform in Ukraine is to create appropriate regulatory, socio-economic and organizational conditions that will promote not only the improvement of the organizational-management system of domestic sports to the standards of the leading countries of the world, the appropriate level of coverage of children by sports, but also will provide a mechanism of selection and training gifted individuals for the sport of higher achievements.

Key words: reforming, system of physical education and sport of Ukraine, sport of higher achievements, globalization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

На етапі сучасного стану спорту України виявлені основні проблеми, що потребують вирішення при проведенні реформування, а саме:

- відсутність на рівні національного законодавства, зокрема в законодавстві України, адекватного нормативного правового регулювання гарантії принципу автономності спорту;
- низька комунікабельність взаємодії між суб'єктами управління спортом, або наднизький ступінь такої взаємодії є наслідком відсутності неодмінних вимог щодо організації спортивного руху на умовах обов'язкового членства у спортивних федераціях з метою провадження змагальної діяльності з виду спорту;
- недостатньо ефективний підхід у питанні розподілу та використання фінансових ресурсів, що надходять у сферу спорту вищих досягнень призводить до того, що державні кошти витрачаються за нечітко сформульованих громадських замовлень, без чітких формувань цілей та очікуваних обґрунтованих соціальних та економічних результатів такого фінансування.

Сьогодні не можна знайти жодної сфери людської діяльності, не пов'язаної з фізичною культурою і спортом. Інтенсивно розвиваються процеси інтеграції фізичної культури і спорту в економіку, культуру, охорону здоров'я, релігію, екологію та інші види соціального життя. Від осмислення суспільних аспектів проблеми співвіднесення соціальної практики, спорту і способу життя людей залежить багато чого в житті суспільства.

Багато відомих фахівців вивчали проблеми функціонування й розвитку спорту України [О. Борисова, 2013, С. Бубка, 2017, Ю. Мічуда, 2007, Платонов 2017]. Практично всі публікації присвячені проведенню сучасної й ефективної реформи в галузі фізичної культури та спорту України. Основною метою регенерації спорту є підвищення ролі та статусу національних спортивних федерацій як центрів управління, носіїв правил, регламентів та стандартів у відповідній сфері.

Надмірна участь держави єдиного суб'єкта управління, не надає ефективного розвитку спорту в Україні (за даними Ст. 5, Закону України «Про фізичну культуру і спорт», вказано, що в країні спортом повинна керувати держава). Тому питання про приведення фізичної культури і спорту України до стандартів і вимог провідних країн світу та Європи (США, Канада, Німеччина, Франція, Великобританія та інші), стає надзвичайно актуальним.

Під час нашого дослідження зумовлені не вирішені раніше частини загальної проблеми:

- визначення ролі та місця держави в системі спорту;
- законодавчо закріплення й визнання спорту діяльністю, яка за своїм змістом та формою є автономною (автономія спорту), на принципі рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № СМ /Res (2011) від 02.02.2011, державам членом Європейського союзу "Про принципі автономністю спорту в Європі".
- недостатня ефективність механізму перехідного періоду, при якому реформування відбуватиметься зі збереженням або подальшим збільшенням обсягів фінансування, обумовленим забезпеченням позитивних результатів у сфері соціальних, економічних наслідків;
- відсутність законодавчої бази щодо забезпечення розвитку громадянського суспільства в Україні;
- розмитість функцій керівних структур спортом (державна, спортивні федерації з видів спорту, органи місцевого самоврядування, клуби, організатори спортивної роботи в навчальних закладах);

- необхідність реформування галузі, створення нормативно-правових і організаційних умов для вдосконалення організаційно-управлінської системи спорту України за світовими стандартами.

Незважаючи на наявність наукових досліджень, у яких розглянуто сучасні підходи до реформування спорту України, цей напрям не є достатньо вивченим та зумовлює актуальність дослідження.

ЗВ'ЯЗОК АВТОРСЬКОГО ДОРОБКУ ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Робота виконана згідно з Планом науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2016-2020 рр. за темою 2.20 «Удосконалення змагальної діяльності кваліфікованих спортсменів у спортивних іграх» (номер державної реєстрації 0116U001627).

МЕТА, ЗАВДАННЯ, МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження – обґрунтування напрям реформування системи функціонування спорту вищих досягнень України.

Об'єкт дослідження – організаційно-управлінська система спорту вищих досягнень України.

Предмет дослідження – механізм функціонування системи спорту вищих досягнень України.

У зв'язку з метою дослідження перед роботою поставлені такі **завдання**:

1. Здійснити системний аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, нормативно-правової бази.
2. Дослідити загальні тенденції розвитку та функціонування галузі фізичної культури і спорту України.

Для вирішення завдань дослідження використані наступні **методи**:

- аналіз наукової літератури і нормативно-правових документів;
- системний аналіз;
- методи порівняння та аналогії;
- методи математичної статистики.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

В умовах становлення України як самостійної правової європейської держави актуальним є вирішення питання управління соціальними процесами. Проведення змістовних та ефективних реформ є актуальним як ніколи. Це стосується всіх рівнів сучасного життя та діяльності людини. Безумовно, цей процес не може залишити поза увагою й спорт України.

Наша держава на Олімпійських іграх окремою командою вперше долучилась у 1994 році на зимових Іграх в Ліллекхаммері, і, з тих пір, бере участь у всіх літніх і зимових Іграх. За роки існування вона завоювала 116 медалей на літніх Іграх і 7 – на зимових. Починаючи з літніх Олімпіад 2008–2016 рр., наочно можна спостерігати падіння спортивних результатів. Отже, у медальному заліку літніх Олімпійських іграх засвідчено таке:

- м. Пекін (КНР) – 2008 р.: золото – 7, срібло – 5, бронза – 15, всього – 27 медалей;
- м. Лондон (Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії) – 2012 р.: золото – 6, срібло – 5, бронза – 9, усього – 20 медалей;
- м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія) – 2016 р., золото – 2, срібло – 5, бронза – 4, всього – 11 медалей.

Такі показники свідчать про наявність кризового стану системи організації й управління в українському спорті та потребує суттєвих нагальних змін. Зазначене стосується й спортивних ігор, які останніми роками опинилися під інтенсивним впливом зовнішніх (насамперед, професіоналізації і комерціалізації олімпійського спорту) і внутрішніх (соціально-політичних, економічних, організаційно-правових) чинників на систему організації та управління [В.М. Платонов, 1994–2016; С.І. Гуськов, 1994–2000; Ю.П. Мічуда, 1997–2015; О.В. Борисова 2000–2016].

Реформування системи управління спорту України і створення належних нормативно-правових, соціально-економічних і організаційних умов сприятиме не лише вдосконаленню організаційно-управлінської системи фізичного виховання та спорту відповідно до світових стандартів, пристойному рівню охоплення дітей заняттями спортом, а й забезпечить якісний механізм відбору та підготовки обдарованих осіб для спорту вищих досягнень.

Одними із головних надзвичайно важливих завдань реформи є визначення функцій держави у сфері фізичного виховання та спорту; формування свідомих, суспільно активних громадян, здатних забезпечити економічне зростання й спортивний потенціал країни; розподіл повноважень між державою й спортивною федерацією, чітке розмежування між «замовником» і «відповідальним виконавцем». Немає ефективної взаємодії, діяльність відповідальних організації не взаємодоповнюють та часто суперечать одна одній. Причому необхідно законодавчо закріпити права спортивних федерацій на здійснення всього обсягу повноважень.

Принцип автономності (автономії) спорту від публічної влади є одним із найважливіших принципів, на яких побудована вся сфера спорту. І цей принцип повинен отримати нове звучання в контексті глобалізації спорту. Зміст автономності спорту досить розгорнуто сформульовано в Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № СМ / Res (2011) 3 від 02.02.2011 державам-членам ЄС «Про принципі автономності спорту в Європі»: «Автономність спорту знаходить в національній правовій базі, на європейському та міжнародному рівнях гарантії можливостей для неурядових некомерційних спортивних організацій:

- вільно створювати, змінювати й інтерпретувати "правила" свого виду спорту без зайвого політичного або економічного впливу;
- отримувати адекватне фінансування з державних або інших джерел без виникнення у зв'язку з цим невідповідних зобов'язань;
- реалізовувати за рахунок своїх коштів свої цілі і обрану діяльність без сильних зовнішніх обмежень;
- співпрацювати з органами влади з метою вдосконалення законодавчої бази для уникнення правової невизначеності, для здійснення свого внеску в консультаціях з урядом в розвиток нормативного забезпечення в галузі спорту (норми про конкуренцію або норми, застосовні до неурядових некомерційних організацій) для законного і пропорційного досягнення цих цілей» [Про принципі автономності спорту в Європі, 2011].

Проблеми управління сферою спорту, а також їх правове регулювання розглянуто в наукових працях багатьох українських фахівців [О. Алікової, О.Борисова С. Вавренюк, В. Гузар, М. Дудчак, М.Котенко, В.Платонов]. Останнім часом публікуються багато наукових досліджень щодо системи управління спортом України, вказується на застарілі форми існування й не відповідність реаліям сучасності, засвідчуються негативні результати і наголошуються на своєчасні ґрунтовні оперативні зміни.

Аналіз результатів національних збірних України з командних ігрових видів спорту (наприклад – відсутність на Іграх Олімпіади, починаючи з Пекіну – 2008 р.) вказує, що такий від'ємний процес не може бути випадковим, а є результатом системної кризи. Сумна статистика в сфері масового спорту і здоров'я нації констатувала, що до занять спортом в

Україні залучено лише 13,5% населення (для порівняння: у скандинавських країнах – 85%), наша країна займає 99-е місце у світі за рівнем здоров'я населення і 150-е – за тривалістю життя.

Хоча існують різні видання щодо недостатності фінансування спортивної сфери з боку влади, але насправді це цілком не так. Держава виділяє на спорт чималі кошти. Так, у 2018 році, через держбюджет, місцеві бюджети та інші джерела (бюджети відомств) на розвиток фізичної культури і спорту планується направити 5,7 млрд грн. Бюджет Міністерства молоді і спорту складе понад 2 млрд грн, причому понад 1 млрд грн призначені на спорт вищих досягнень. Загалом спортивний фінансовий оборот України оцінюють у 7-8 млрд грн (!) – сумарно цілком гідна цифра. Але одразу виникає проблема не в кількості виділених державою фінансових коштів, а в неефективній роботі в системі спорту України в сучасних умовах, за якої проглядається відсутність прогресу в розвитку спорту. Україна досі зберігає радянську систему, де всіма питаннями розвитку фізичного виховання та спорту керує держава. Але Радянський Союз створював спортивну систему під свою ідеологію, основу якої становили сировинні та низькотехнологічні галузі, що істотно знижувало потенціал розвитку України як конкурентоспроможної держави і планувало відповідну економіку. Слушним є те, що в умовах демократії і ринкової економіки, глобалізації світу ця система не працює.

Держава не отримує в повному обсязі віддачу у вигляді спортивних досягнень, рівня здоров'я і якості життя нації. У спортивних федераціях відсутні повноваження, існує дефіцит коштів і наявні законодавчі обмеження. Спонсори та меценати обмежені законами, які заохочували їх діяльність. У керівників спортивних установ бракує можливості належним чином утримувати й підтримувати об'єкти інфраструктури.

Згідно із законом України «Про Фізичну культуру та спорт» форма правління спортом є державна. Основні функції держави полягають у такому: затвердження правил видів спорту; затвердження регламентів проведення змагань; затвердження стандартів об'єктів спортивної інфраструктури; організація та проведення змагань; управління збірними командами; працевлаштування тренерів та спортсменів до Міністерства молоді та спорту України. Хоча спортивна федерація є інструментом, який забезпечує управління спортом з боку держави, яка не має чітко визнаних державою повноважень, щодо управління видом спорту. Взаємозв'язок між державою та федерацією зараз ґрунтується лише на таких засадах: конкурсний відбір; надання статусу національної; відсутність чіткого регламенту делегування повноважень; делегування тих повноважень, які природньо належать національним спортивним федераціям [стаття 20 закону України «Про фізичну культуру та спорт»]. Тому спортивна федерація має стати центром управління видом спорту, що передбачає визнання прав спортивної федерації у сфері фізичного виховання і спорту, а також законодавче втілення цього принципу. Відповідно, необхідно законодавчо закріпити принципи діяльності спортивної федерації як носія правил та управління і розвитку відповідного виду спорту.

Згідно зі Статтею 3 Спортивний рух, Спортивної хартії Європи чітко зазначені основні принципи взаємодії між державою та спортивними федераціями – «Роль державних органів полягає насамперед у підтримці спортивного руху. Отже, тісна кооперація з неурядовими спортивними організаціями сприяє здійсненню цілей цієї Хартії, включаючи створення структур з розвитку і координації в сфері спорту» [Спортивна хартія Європи, 1992]. Як зазначає Хосе Луїш Арно, «спортивні федерації повинні залишатися гарантом єдності і повинні відігравати центральну роль в забезпеченні солідарності між різними рівнями спортивної практики. У контексті європейської системи спорту це означає, що для ефективного виконання загальноєвропейськими і національними спортивними федераціями своїх функцій ці спортивні федерації повинні залишатися незалежними, а їх нормативна автономність повинна визнаватися і поважатися. Це також означає, що зазначені організації повинні користуватися необхідною свободою дій для реалізації своїх цілей» [Independent European Sport Review 2006].

В умовах глобалізації спорту до основних функцій спортивної федерації з управління видом спорту повинні відноситися:

- управління та розвиток видом (видами) спорту;
- прийняття (затвердження) правил проведення змагань, правил виду спорту, правил дисциплінарної відповідальності в сфері змагальної діяльності, правил функціонування спортивної інфраструктури;
- організація та проведення змагань;
- управління збірною командою країни;
- підготовка спортсменів до участі в змагальній діяльності;
- діяльність у сфері профілактики та боротьби з допінгом у спорті;
- сертифікація спортивних споруд як об'єктів, придатних для проведення спортивних змагань з відповідного виду (видів) спорту тощо.

Насамперед держава повинна стати ефективним інвестором у сфері фізичного виховання та спорту.

ВИСНОВКИ

Виявлені недоліки системи функціонування спортом в Україні. Установлено, що система управління спортом вищих досягнень України потребує реформування. В умовах глобалізації спорту необхідно провести зміни в системі управління сфери фізичного виховання та спорту, де сучасна система управління спорту повинна забезпечити перехід від державного управління спортом до підтримки та сприяння спорту з боку держави та органів місцевого самоврядування.

Реформа сфери фізичного виховання та спорту на рівні спортивних федерацій повинна забезпечити якісне, системне підвищення ролі та статусу спортивних федерацій національного рівня як центрів управління відповідними видами спорту, носіїв правил, регламентів та стандартів у сфері спорту.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідження надає виразні напрям реформи спорту вищих досягнень України шляхом упровадження європейської моделі та чітко визначає, що в умовах глобалізації спорту сфера фізичної культури і спорту покликана вирішувати багато соціально-економічних питань. Це, насамперед, об'єднання суспільства, досягнення фізичної та духовної досконалості, відволікання молоді від згубних звичок, профілактика захворювань, підвищення якості життя і її тривалості, автономність спортивних федерацій, визначення принципів пріоритетності видів спорту, вдосконалення національного антидопінгового законодавства. Тому, володіючи незаперечною соціальною значимістю, спорт буде формувати патріотичні почуття в громадян та позитивний імідж держави у світовому співтоваристві, стане сферою активного міжнародного співробітництва та підвищеної уваги з боку держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алікова О.М. Організаційно-правові форми діяльності державних органів у сфері фізичної культури і спорту. Актуальні проблеми держави і права: зб.наук. пр. 2005. Вип. 25. С. 210–214.
2. Бубка С.Н., Платонов В.Н. Менеджмент підготовки спортсменів к Олімпійским играм. Київ: Олимп. лит. 2017. 480 с.
3. Гасюк І.Л. Механізми державного управління фізичною культурою та спортом в Україні: автореф. дис.... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02; Нац. акад. держ. Упр. при Президентові України. Київ, 2013. 39 с.
4. Имас Є.В., Борисова О.В. Профессиональный теннис: проблемы и перспективы развития. Київ: Центр учебной литературы, 2016. 317 с.

5. Котенко М.П. Законодавче та нормативно-правове забезпечення розвитку спорту вищих досягнень в Україні. Актуальні проблеми фізичної культури і спорту: зб. наук.пр. Київ: Наук. світ, 2003. С. 12–17.
6. Кузьменко О.О. Реалізація державної програми у сфері фізичної культури і спорту. Наук. вісн. молодих вчених. 2010. Вип.1(1). С. 225–229.
7. Мальцева Т. М., Любієва В. А., Чала О. І. Current state of material and technical support of the physical culture and sports industry in Ukraine and its prospects for change. Health, sport, rehabilitation. 2017. Т. 3. №. 2. С. 44–49.
8. Платонов В.Н. Професіоналізація олімпійського спорту. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2005. №1. С. 3-8.
9. Нормативно-правове та організаційно-управлінське забезпечення розвитку фізичної культури і спорту України / В.П. Корж, М.В. Дудчак, О. К. Артем'єв [та ін.]. *Актуальні проблеми фізичної культури і спорту*: зб.наук.пр. 2006. №10. С. 4–12.
10. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 груд.1993 р. №3808-ХІІ. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>.
11. Трубіна М.В. Особливості правового регулювання фізичної культури і спорту в Україні. Фінансове право: що кварт. наук. журн. 2011. №2(16). С. 31–34.
12. України, К.М. Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року, 2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/592-2009-p>.
13. Червона С.П. Підготовка тренерів-викладачів спортивних команд до управлінської діяльності. Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор і єдиноборств у вищих навчальних закладах. 2018. Т. 2. С. 75–78.
14. Chappelet J.-L. L'autonomie du sport en Europe [Автономність спорту в Європі]. Strasbourg: Editions du Conseil de l'Europe, 2010. 113 p. P. 11.
15. Speech from the IOC President, Jacques Rogge / First World Olympic Sport Convention, Acapulco, 23.10.2010 // http://www.olympic.org/Documents/Conferences_Forum_and_Events/2010-ACNO-Acapulco/ANOC2010-First-World-Olympic-SportConvention-Acapulco-eng-final-2010.pdf.

УДК 796.011.1(73)

ОСОБЛИВОСТІ АМЕРИКАНСЬКОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Гальченко Л.В., Бессарабова О.В., Попок О.С.

69600, Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна

liagal@ukr.net

На основі теоретичного аналізу літературних джерел і матеріалів спеціалізованих періодичних видань визначені особливості американської моделі розвитку фізичної культури і спорту. Проаналізовано організаційну модель управління сферою фізичної культури і спорту в США. Визначено, що для американської моделі характерна відсутність прямої підтримки спорту з бюджету і наявність великої кількості податкових пільг і кредитування, часткове або повне звільнення від сплати податкових зборів, надання субсидій і субвенцій, а також передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування різних напрямів фізкультурно-спортивної діяльності («масовий спорт», «спорт вищих досягнень» і «професійний спорт»). Значна роль у системі управління фізичною культурою і спортом відводиться громадським організаціям і спортивним конфедераціям. Зазначено, що у сфері спорту у США відбувається явне зміщення принципів